

TEISMO (NE)VERTAS PASITIKĖJIMO ASMUI

Gediminas BUČIŪNAS

Vytauto Didžiojo Universitetas Teisės fakultetas
Jonavos g. 66, 44318 Kaunas
Mykolo Romerio universitetas Viešojo Saugumo Akademija
Maironio g. 27, 44211 Kaunas
El. paštas: gediminas1967@mrni.eu
ORCID ID: 0000-0002-1826-0527

DOI: 10.13165/PSPO-23-33-08

Anotacija. Šio mokslinio straipsnio tikslas yra išanalizuoti kriterijus, kuriais teismas (teisėjas) oficialiai pristato naują baudžiamojo proceso dalyvį – laiduotoją. Ši procesinė figūra atsiranda atskirame baudžiamojo proceso etape, o būtent, kai sprendžiamas klausimas dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Šiuo atveju į procesą įtraukiamas dalyvis, kuris ateityje gali suvaidinti itin svarbų vaidmenį teisės pažeidėjui gresiančios kriminalinės baudmės fone. Įstatymų leidėjas tokį fragmentinį proceso dalyvį, įvardija laiduotoju, kuris turi atitikti teismo verto pasitikėjimo asmens standartą. Kas gi iš tikrųjų slypi už šio termino, kokie reikalavimai keliami norint atitikti nustatyta įstatymo leidejo suformuluotą standartą keliamą laiduotojui, o būtent būti teismo vertu pasitikėjimo asmeniu? Nacionalinis įstatymų leidejas, tik apibrėždamas asmenų ratą, kurie gali būti laiduotojais, nepateikia išsamesnių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima vadovautis priimant valinį sprendimą tiek prokurorui, kai yra sprendžiamas klausimas dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą tiek teismui (teisėjui) priimant galutinį sprendimą valstybės vardu dėl teisės pažeidėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Tyrimo autorius analizuos teismų praktiką, kuriose asmenys buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir kokiais kriterijais vadovavosi teismas (teisėjas) suteikdamas naujam proceso dalyviui procesinį statusą – laiduotojas ir pateiks pasiūlymų dėl kriterijų, naudojamų nustatyti ar asmui atitinka standartą, įvardijamą kaip „teismo vertas pasitikėjimo asmuo“ tobulinimo.

Pagrindinės sąvokos: Baudžiamasis procesas, kriminalinė baudmė, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, laiduotojas, teismo vertas pasitikėjimo asmuo, kriterijus.

Įvadas

Baudžiamosios teisės doktrinoje visuotinai pripažįstama, kad baudžiamoji teisė atlieka šias funkcijas: apsauginę, represinę, prevencinę ir informacinę. Baudžiamoji teisė pirmiausia atlieka apsauginę funkciją, siekiant apsaugoti visuomenę nuo pavojingų, įstatymu draudžiamų veikų, už kurių padarymą numatytos teisinės pasekmės. Nacionalinis įstatymų leidejas įtvirtino šią nuostatą Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1 str., kuris nurodo, kad „*baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.*“ Apsauginei baudžiamosios teisės funkcijai vykdyti yra sukurta visa represinio pobūdžio priemonių visuma, pradedant procesinėmis prievartos priemonėmis ir baigiant baudžiamojo įstatymo sankcijose už nusikalstamų veikų padarymą numatytos kriminalinės baudmės, kitos baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos teismo (teisėjo) valstybės vardu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 str. nurodo, kad „*1. Bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusizengimą padariusiam asmeniui. 2. Bausmės paskirtis: 1) sulaukyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; 5) užtikrinti teisingumo principo*

įgyvendinimą.“ Šiame pacituotame straipsnyje atskleidžiama represinės baudžiamosios teisės funkcijos esmė. Kita vertus, vien tik represinės funkcijos dominavimas negarantuoja kitų baudžiamosios teisės funkcijų sklandaus funkcionavimo, jų efektyvumo ir tikslų, kuriems pasiekti jos sukurtos, pasiekimą. Kriminalinės baudmės skyrimas asmenims padariusiems nusikalstamas veikas dar negarantuoja, kad teismo sprendimu pripažintas kaltu asmuo ateityje po paskirtos baudmės atlikimo vėl nenusikals, nėra jokių garantijų, kad gresianti kriminalinė baudmė turės prevencinį poveikį.

Kartais praktinėje veikloje yra pamirštama, kad baudžiamoji teisė turi ir humaniškąjį pradą, kuris vis dažniau ir dažniau dabartinėje praktikoje yra taikomas, o būtent atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas, kurio nuostatos įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies 36-40 straipsniuose ir kituose baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsniuose. Vienas iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų šio tyrimo kontekste yra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kuris yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 40 str. Nacionalinis įstatymų leidėjas taip pat pristato naują, fragmentinį, turintį specialų, aiškiai apibrėžtą tikslą proceso dalyvį plačiąją prasme – laiduotoją, kuriuo gali būti pripažintas asmuo, kuris atitinka įstatyme įtvirtintam standartui įvardijamu terminu „**teismo pasitikėjimo vertas asmuo.**“

Nacionalinis įstatymų leidėjas apibrėžia asmenų galinčių būti laiduotojais ratą, tačiau nepateikia jokių išsamesnių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima vadovautis priimant valinį sprendimą dėl procesinio statuso suteikimo laiduotojui, kuris privalo atitikti nustatytą standartą „**teismo vertas pasitikėjimo asmuo**“. Tai sukelia tam tikrų sunkumų tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, pateikiant savo nuomonę dėl asmens pripažinimo vertu pasitikėjimo, kai yra sprendžiamas klausimas dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą esant prašymui iš potencialaus laiduotojo, tiek teismui (teisėjui), priimant galutinį sprendimą valstybės vardu suteikti ar nesuteikti procesinį dalyvio statusą laiduotojui.

Ši problematika ir apsprendė autoriaus pasirinkimą tirti šį objektą – atskirus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą instituto kriterijus, kuriais vadovaujantis yra nustatoma, ar asmuo pretenduojantis gauti procesinį statusą baudžiamajame procese atitinka įstatymu nustatyta standartą – teismo vertas pasitikėjimo asmuo. Šio tyrimo autorius analizuos teismų praktiką, kuriose asmenys buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir kokiais kriterijais vadovavosi teismas, suteikdamas naujam proceso dalyviui procesinį statusą – laiduotojas, kuris atitinka įstatymiškai įtvirtinta standartą „teismo vertas pasitikėjimo asmuo“.

Užsibrėžtam tyrimo tikslui pasiekti buvo išsikelti tokie tyrimo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti bendruosius reikalavimus asmeniu pretenduojančiam būti laiduotoju;
- 2) Identifikuoti kriterijus, kuriais teismas vadovavosi pripažindamas laiduotoją teismo vertu pasitikėjimo asmeniu;
- 3) Kokiomis asmeninėmis ir charakterio savybėmis turi disponuoti laiduotojas, pretenduojantis į nacionalinio įstatymo leidėjo įtvirtinta standartą „teismo vertas pasitikėjimo asmuo“, kuris galėtų daryti apčiuopiamą įtaką kito asmens, pažeidusio teisės normas elgesiui, ją pakoreguoti, nukreipti teisės pažeidėjo sąmonę, elgseną link visuotinai priimtų vertybių gerbimo ir priimtų elgesio taisyklių laikymosi;
- 4) Kaip laiduotojo asmeninės ir charakterio savybės buvo įvertintos Lietuvos teismų praktikoje;
- 5) Pateikti naujus kriterijus, leidžiančius patobulinti patikros procedūras, leidžiančias teismui (teisėjui) priimti valinį sprendimą, kuriuo konstatuojama, kad laiduotojas, kuriam suteikiamas procesinis statusas baudžiamojoje byloje atitinka teismo verto pasitikėjimo asmens standartą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizės metodas, teisės aktų analizės metodas, sisteminės analizės metodas, apibendrinimas, laisvasis interviu, lyginamasis, abstrakcijos metodai.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą institutą nagrinėjo J. Bagdžius (Daktaro disertacija, Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, (2022)). Taip pat atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą instituto atskiri elementai buvo analizuoti mokomuosiuose šaltiniuose: prof. dr. J. Prapiestis (Prapiestis, et la BK komentaras, 2004, p. 253-261), prof. dr. V. Piesliako (Pesliakas, Lietuvos baudžiamoji teisė Antroji knyga, 2008, p. 374-376) moksliniuose darbuose. Tam tikrais lyginamaisiais aspektais atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą analizuotas dr. A. Baranskaitės, atlikusios tyrimą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju (A. Baranskaitė, 2005, A. Baranskaitė, 2008) moksliniuose tyrimuose. Kita vertus, kriterijai, leidžiantys nustatyti ar asmuo yra vertas teismo pasitikėjimo ar nevertas, minėtų autorių darbuose buvo paliesti tik fragmentiškai.

Tiriamoji dalis

... juk tikrai atleisti reiškia priimti kitą žmogų tokį, koks jis yra, o ne reikalauti atgailos, paklusnumo ir nuolankumo ...

Erichas Marija Remarkas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos, priimtos 1992 m. spalio 25 d. referendume, Preambulėje įtvirtintas siekis atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės. Šis siekis glaudžiai susipina su humanizmo principu, kuris tampa kertiniu taikant baudžiamosios teisės represinę funkciją asmens padariusio nusikalstamą veiką atžvilgiu. Autorius pritaria dr. D. Prapiestio ir prof. dr. Prapiestio išsakytai nuomonei, kad baudžiamosios teisės doktrinoje, humanizmo principui nėra skiriama didesnio dėmesio (Prapiestis, D, Prapiestis, J. (2022), p. 269). Išimtis yra prof. dr. Pavilionio, V. parašytas „**Baudžiamosios teisės Bendrosios dalies**“ vadovėlio I skyrius Bendrieji baudžiamosios teisės pagrindai, kuriame pateikiama ir humanizmo principo samprata baudžiamojoje politikoje (Pavilonis, 2002, p. 48-50).

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso parengimas ir jo priėmimas 2002 m. buvo naujas puslapis humanizmo principo baudžiamosios teisės kelyje. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institute atsirado atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą teisės norma, kuri savyje įkūnijo humanizmo principo pradus. Humanizmo principas kaip bendrasis teisės principas, kartu gali būti laikomas ir baudžiamosios atsakomybės principu kartu su teisėtumo, teisingumo ir lygybės įstatymams principais. Visi paminėti principai įtvirtinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1 str., skelbiamčiame, kad „*baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.*“ Humanizmo principas kaip baudžiamosios atsakomybės principas aiškiai atskleidžiamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 40 str. reglamentuojančio atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Šis straipsnis išliko nepakitęs nuo pat naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso priėmimo 2002 m.

Peržvelgus Integruotą baudžiamojo proceso informacinę sistemą (toliau - IBPS) ir Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO, pateikiama statistiką apie atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą taikymą Lietuvos Respublikoje pastebėsime vis

didėjant laidavimo instituto taikymą teismų praktikoje, ir tuo pačiu humanizmo principo plitimą tokioje konservatyvioje aplinkoje kaip baudžiamoji politika. 2014 m. buvo atleista nuo baudžiamosios atsakomybės ir perduota pagal laidavimą – 517 asmenys, 2015 m. – 632, 2017 m. – 1353, 2018 m. – 1844, 2019 m. – 1912, 2020 m. – 1885, 2021 m. - 2025. Šio instituto taikymo augimą nulėmė nuo 2017 m. kriminalizuotas transporto priemonės vairavimas neblaiviam, kuriam tenka daugiau kai trečdalis visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atvejų. Tai labai svarbus žingsnis plėtojant humanizmo principą baudžiamojoje politikoje, suteikiant asmeniui, kuris peržengė įstatymu įtvirtintus reikalavimus, pasikėsino į įstatymu saugomus ir ginamus teisinius gėrius, viltį, galimybę pakoreguoti savo elgseną, permąstyti savo poelgį ir nenusikalsti ateityje, bei tuo pačiu išvengti neigiamų baudžiamosios atsakomybės taikymo padarinių vėliau. Pvz., pretenduojant užimti tam tikras pareigas konkurso būdu ar gauti leidimą įsigyti šaunamąjį ginklą savigynai.

Preziumuojama, kad homo sapiens gali pasirinkti kaip jam elgtis vienoje ar kitoje situacijoje, kokį elgesio modelį pasirinkti ir kokius valinius sprendimus priimti. Kita vertus, kiekviena situacija yra tokia nepakartojama, unikali, kad vienas žmogus gali pasielgti vienaip, o kitas žmogus – visai kitaip. Autorius pritaria kriminologų pateikiamai nuomonei, kad žmonės konkrečią padėtį suvokia ir vertina skirtingai. *„Tai susiję su asmenybės vertybių sistema, nuostatomis. Todėl individualaus nusikalstamo elgesio mechanizme asmenybė ir jai būdingos savybės vaidina išorinių veiksnių atžvilgiu lemiamą vaidmenį. Padaryta nusikalstama veikla yra asmenybės ir konkretios gyvenimo situacijos tarpusavio sąveikos rezultatas, kurioje jos yra lygiaverčiai partneriai. Nusikalstama veikla yra asmenybės, kuri sąveikauja su situaciniais veiksniais, kriminogeninių savybių įgyvendinimo pasekmė“* (Galinaitytė, J. et la. (2010). Kriminologija. p. 246, 248).

Asmens kriminogeninės savybės gali atsiskleisti, o gali ir neatsiskleisti, tai labai priklauso nuo pačio asmens ir išorinių veiksnių, dar kitaip vadinamu socialinės mikro ir makroaplinkos terminais. Nusikalstamas veikas padarę asmenys irgi skiriasi, netgi tas pačias veikas. Kriminologai bando skirstyti asmenis padariusius nusikalstamas veikas į tipus pagal tam tikrus kriterijus. *„Pagal asmens elgesio socialinį kryptingumą išskiriamos penki nusikaltėlių tipai: profesionalus, įprastinis, nepastovus, nerūpestingas, atsitiktinis. Pagal kitą kriterijų – kaltės forma, nusikalstamas veikas padarę asmenys gali būti skirstomi į du tipus, tyčines nusikalstamas veikas padarę asmenys ir neatsargias nusikalstamas veikas, padarę asmenys.“* (Galinaitytė, J. et la. (2010). Kriminologija. p. 257-259).

Bendros žinios apie nusikaltėlių arba tiksliau, šio tyrimo kontekste asmenų įtariamų/kaltinamų nusikalstamų veikų padarymu tipus, leidžia turėti išeities tašką, priimant sprendimą, ar asmeniui gali būti taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ar kitu teisiniu pagrindu. Kita vertus, tai gali būti atskiro mokslinio tyrimo objektas. Sugrįžtant prie šio tyrimo tikslo, svarbiausias elementas jau minėtame institute yra laiduotojas, kuris įgys šį procesinį statusą baudžiamojoje byloje, jeigu jis atitiks tam tikrus įstatymuose įtvirtintus reikalavimus.

Pirmiausia, pradėtina nuo atsakymo į klausimą, o kas gi apskritai gali būti laiduotoju bendrąja prasme. Šis fragmentinis proceso dalyvis suvaidins svarbų vaidmenį, kaip privatus kalėjimo prižiūrėtojas asmens kaltinamo nusikalstamo veikos padarymu tolimesniame gyvenime, ženkliai sumažins neigiamas teises pasekmes įstatymo ribas peržengusiam asmeniui. Tokio vadinamo privataus kalėjimo prižiūrėtojo terminu aktyvus išitraukimas į baudžiamąjį procesą, ypač kai tai yra susiję su teisės pažeidėjo elgsenos korekcija, suteikia viltį paslydusiam asmeniui reabilituotis visuomenėje, keistis, turint sektiną pavyzdį, kuris įstatymo leidėjo įvardijamas laiduotoju.

Visuomeninio santykio susiformavimui ir tolimesnei jo genezei į aukštesnį lygį, kuriame bus prisiimama atsakomybė už kito asmens elgsenos pokyčius, požiūrio į vertybes koregavime, pirmiausiai privalu atitikti bendruosius įstatymo reikalavimus, norint būti tokių santykių dalyviu, o kalbant civilinės teisės kategorijomis būti sandorio šalimi. Sutinkamai su Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Pirmą knygą, kurio 1.64 str. 1. d. yra nurodoma, kad „Sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas.6. Dvišaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina dviejų šalių suderinta valia.7. Daugiašaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti reikalinga suderinta trijų ir daugiau šalių valia.“ Asmuo, pretenduojantis įgyti laiduotojo statusą baudžiamojoje byloje, kaip potenciali sandorio šalis įgis teises, pareigas. Kita vertus, ne kiekvienas fizinis asmuo gali būti sandorio šalimi, o tik tas, kas asmuo turi civilinį veiksnumą ir teisnumą. Kyla klausimas, o kas gi gali atitikti šiuos bendruosius reikalavimus? Sutinkamai su Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Antra knyga 2.1. str. „Galėjimas turėti civilines teises ir pareigas (civilinis teisnumas) pripažįstamas visiems fiziniams asmenims. 2. 2 str. 1. Fizinio asmens civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu ir išnyksta, jam mirus. ...2.5 straipsnis. Fizinio asmens civilinis veiksnumas. 1. Fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų. 2. Tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei sueis aštuoniolika metų, asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento. Jeigu vėliau ši santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnametis įgyto visiško veiksnumo nenustoja.“

Taigi, kaip matome, asmuo, pageidaujantis būti laiduotoju, privalo turėti civilinį teisnumą ir veiksnumą.

Kitas svarbus klausimas šiame tyrime yra fizinio asmens, norinčio būti laiduotoju, pakaltinamumas. Ar gali nepakaltinamas ar ribotai pakaltinamas asmuo būti laiduotoju? Pakaltinamumas siejamas su gebėjimu suvokti savo veiksmus ir juos valdyti. Preziumuojama, kad asmuo yra pakaltinamas, kol neatsiranda duomenų rodančių, kad fizinis asmuo negali suvokti ir valdyti savo veiksmų. Visa tai turi būti nustatoma laikantis įstatymo nustatytų procedūrų, atliekant tyrimus. Sutinkamai su Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau BK) 18 str. 1 d. nurodoma, kad „teismas asmenį pripažįsta ribotai pakaltinamu, jeigu darydamas šio kodekso uždraustą veiką tas asmuo dėl psichikos sutrikimo, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamu, negalėjo visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų.“ BK 18 straipsnyje išskirti du riboto pakaltinamumo kriterijai – medicininis ir juridinis. „Asmuo pripažįstamas ribotai pakaltinamu tik tada, kai nustatomi abu būtini minėti kriterijai. Medicininio kriterijaus išraiška baudžiamajame įstatyme yra psichikos sutrikimas, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti asmenį nepakaltinamu. Juridinis kriterijus apibūdinamas dviem požymiais – intelektiniu ir valiniu. Pirmas iš jų reiškia asmens gebėjimą suprasti savo veiksmų esmę, antras – asmens gebėjimą valdyti savo veiksmus. Taigi pažymėtina, kad medicininį riboto pakaltinamumo (kaip ir nepakaltinamumo) kriterijų sudaro psichikos sutrikimai, tačiau vien toks sutrikimas nelemia riboto pakaltinamumo, nes ne kiekvienu atveju psichikos sutrikimas lemia tokių būseną, dėl kurios asmuo negali visiškai suvokti savo veiksmų ar jų valdyti. Ribotas pakaltinamumas nustatomas dėl konkrečios baudžiamuoju įstatymu uždraustos veikos ir gali būti tik tos veikos darymo metu. Jeigu kyla abejonių dėl asmens pakaltinamumo, šioms abejonėms pašalinti skiriama teismo psichiatrinė ekspertizė, nes asmens psichinės būklės tyrimas reikalauja specialių žinių“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis byloje Nr. 2K-417/2012). Ar gali toks asmuo paveikti, daryti įtaką kitam asmeniui, jei ne visiškai suvokia savo veiksmus,

negali jų valdyti arba tik iš dalies gali tai daryti. Atsakymas vienareikšmiškas – toks asmuo negali būti laiduotoju.

Peržvelgus teisės portalą „INFOLEX“ ir atsitiktine tvarka pasirinkus baudžiamąsias bylas, kuriose buvo minimas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą taikymo institutas, neaptikta duomenų, kad būtų keliamas klausimas dėl asmens išreiškusio norą būti laiduotoju pakaltinamumo.

Kitas klausimas – laiduotojo amžius. Kokio amžiaus sulaukęs asmuo gali būti laiduotoju. Sutinkamai su Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvencija, kuri priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1) 1 str. „*šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau*. Lietuvos Respublika pasirašė ir ratifikavo šią Konvenciją. Sutinkamai su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 6 p. nuostatomis, kurios aiškiai nurodo, kad „*Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis*.“

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad fiziniam asmeniui norinčiam tapti teisinio santykio, šiuo atveju įgyti laiduotojo procesinį statusą baudžiamajame procese, būtina turėti civilinį teisingumą ir veiksnumą, būti pasiekus 18 m. amžiaus, išskyrus atvejį numatytą įstatyme, taip pat suvokti ir valdyti savo veiksmus, t. y. būti pakaltinamu.

Įstatymų leidėjas nustatė kas gali būti laiduotoju ir pateikė reikalavimus fiziniam asmeniui, norinčiam būti laiduotoju ir tuo pačiu įgyti procesinį statusą baudžiamojoje byloje. Sutinkamai su BPK 40 str. 1 d. „*Asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu yra asmens, kuris vertas teismo pasitikėjimo, prašymas perduoti kaltininką jo atsakomybei pagal laidavimą. Laidavimas gali būti paskirtas su užstatu arba be jo. ...3. Laiduotojas gali būti kaltininko tėvai, artimieji giminaičiai ar kiti teismo pasitikėjimo verti asmenys. Teismas, priimdamas sprendimą, atsižvelgia į laiduotojo asmenines savybes ar veiklos pobūdį ir galimybę daryti teigiamą įtaką kaltininkui. 4. Laidavimo terminas nustatomas nuo vienerių iki trejų metų*.“ Kaip matome BPK 40 str. 3 d. įstatymo leidėjas įtvirtina reikalavimus fiziniam asmeniui, norinčiam būti laiduotoju. Minėtus reikalavimus galime pavadinti specialiais, o būtent: laiduotojo asmeninės savybės ar veiklos pobūdis, galimybė daryti teigiamą įtaką kaltininkui.

Taigi, fizinis asmuo, išreiškęs norą tapti laiduotoju baudžiamajame procese, turi atitikti bendrošius ir specialiuosius reikalavimus, kurie įstatyme yra įvardijami terminu „**teismo vertas pasitikėjimo asmuo**“. Tik tuomet teismas (teisėjas) gali suteikti fiziniam asmeniui, išreiškusiam norą tapti teisės pažeidėjo mokytoju, savotišku privačiu kalėjimo prižiūrėtoju, kuris padės įstatymo saugomus ir ginamus teisinius gėrius pažeidusiam fiziniam asmeniui koreguoti savo elgseną, vertybinę sistemą, požiūrį į visuomenėje nustatytas elgesio taisykles. Įstatymų leidėjas, suformuluodamas aptakius specialiuosius reikalavimus fiziniam asmeniui pretenduojančiam tapti fragmentiniu baudžiamojo proceso dalyviu - laiduotoju, palieka ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, gynėjui, teismui itin plačią erdvę interpretuoti įstatymo įtvirtintą standartą „**teismo vertas pasitikėjimo asmuo**“, turėti pateiktų argumentų vertinimo laisvę, ir tuo pačiu neįsprendžia į siaurus įstatymo rėmus įtrauktų proceso dalyvių pateikiamas nuomones.

Pradedant šį tyrimą, pirmiausiai turime turėti aiškia poziciją šiuo klausimu. Ar esant visoms BK 40 str. nuostatomis teismui (teisėjui) privalu priimti sprendimą dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą? Aiškų, vienareikšmišką ir argumentuotą atsakymą į tai pateikia jau susiformavusį teismų praktika. „*Kasacinės instancijos teismo praktikoje pripažįstama, kad, net ir nustačius visas BK 40 straipsnyje nurodytas formalias*

sąlygas, teismui paliekama diskrecija motyvuotai apsispręsti tiek dėl asmens atleidimo, tiek ir dėl atsisakymo atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-140/2015, 2K-86-895/2015). „Kasacinės instancijos teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija pažymi, kad, net ir esant visoms BK 40 straipsnio 2 dalyje nurodytoms sąlygoms, teismas gali, bet neprivalo taikyti BK 40 straipsnį ir asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Vien tai, kad A. K. nesutinka su teismų priimtu sprendimu, savaime nelaikytina netinkamu baudžiamąjį įstatymą taikymu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamąjį bylose Nr. 2K-7-266-942/2015).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacinėje nutartyje baudžiamąjį bylose 2K-120-489/2016 akcentavo, kad, „net ir nustačius visas BK 40 straipsnyje nurodytas formalias sąlygas, teismui paliekama diskrecija motyvuotai apsispręsti tiek dėl asmens atleidimo, tiek ir dėl atsisakymo atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Teismas turi pagal savo vidinį įsitikinimą, įvertinęs byloje esančius įrodymus, padaryti išvadą, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog asmuo laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų, taip pat pasirinktas laiduotojas turės teigiamos įtakos kaltininkui. Be kita ko, byla po bylos formuojamoje teismų praktikoje nusikaltimų valstybės tarnybai ir kitose bylose taikydami BK 40 straipsnio nuostatas teismai įpareigoti apsvaistinti, ar išties kaltininkas yra tokia nesavarankiška, nebrandi asmenybė, kurios gyvenimiškų vertybių sistema, sugebėjimas kontroliuoti savo veiksmus, susilaikyti nuo nusikalstamų veikų darymo dar nesusiformavę. Būtent tokiam nusikalstamą veiką padariusiam ir aktyviai atgailaujančiam asmeniui BK 40 straipsnio nuostatos nustato papildomai reikalingą jo tolesnio elgesio korekciją, autoritetą turinčio asmens (teismo pasitikėjimo verto asmens, artimo giminaičio, tėvų) priežiūrą, teigiamos įtakos darymą, kad nusikaltęs asmuo laikytųsi įstatymų, nedarytų naujų nusikalstamų veikų. Be to, asmeniui, vykdančiam profesinę veiklą padarius korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, neskyrus baudžiamąjį poveikio priemonės, uždraudžiančios užsiimti profesine veikla, neatitinka padarytos nusikalstamos veikos pobūdžio, jos pavojingumo ir šiuo aspektu yra neteisingas“ (pvz., kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-319/2008; 2K-239/2008; 2K-P-82/2010; 2K-71/2011; 2K-312/2011; 2K-140/2015; 2K-137/2015; 2K-86/2015).

Šio tyrimo autorius, spręsdamas išsikeltą vieną iš tyrimo uždavinių, identifikuos kriterijus, kuriais teismas vadovavosi laiduotoją pripažindamas teismo vertu pasitikėjimo asmeniui. Įstatymų leidėjas įtvirtino specialiuosius reikalavimus fiziniam asmeniui, norinčiam tapti laiduotoju vartodamas šią juridinę konstrukciją „**laiduotojo asmenines savybes ar veiklos pobūdį ir galimybę daryti teigiamą įtaką kaltininkui**“. Minėtoje konstrukcijoje vartojamas skiriamasis jungtukas „**ar**“. „*Tradiciniuose lietuvių kalbos gramatikos darbuose, kuriuose remiamasi logika, jungtukai **ir, ar, arba** yra skirstomi panašiu kaip logikoje principu: „**ir**“ laikomas sujungiamuoju jungtuku, kurio paskirtis – jungti kalbos elementus, kuriais įvardijamiems dalykams vienodai tinka tai, kas predikuojama. „**Ar, arba**“ – skiriamieji jungtukai, kurie sieja sintaksinius elementus, kuriuose įvardijami tokie dalykai, iš kurių tik vienam gali tikti tai, kas predikuojama“ (Akelaitis. G. (2012). Tai leidžia mums išskaidyti įstatymo leidėjo vartojamą juridinę konstrukciją dėl specialaus reikalavimo fiziniam asmeniui išreiškusiam norą tapti laiduotoju, fragmentiniu baudžiamąjį proceso dalyviu, santykinai į dvi autonomiškas dalis, o būtent: 1) **asmeninės savybės ir galimybę daryti teigiamą poveikį kaltininkui**; 2) **veiklos pobūdis ir galimybę daryti teigiamą poveikį kaltininkui**.*

Visuotinė lietuvių enciklopedija žodį „**veikla**“ aiškina taip: „*sąmoningas elgesys, turinti tam tikrą tikslą. Pagrindinės rūšys: žaidimas, mokymasis, darbas ir kūryba. Veiklai būdinga perspektyva (išankstinis planas, apimantis veikimo terminus, metodus ir priemones), ją skatina*

tam tikri iš poreikio kylantys motyvai. Veikla nėra įgimta, jos žmogus išmoksta gyvendamas. Veiklos išmokimas susideda iš kelių tarpusavyje susijusių, bet skirtingų pakopų. Elementariausia veiklos išmokimo pakopa yra žinojimas (kai stebėjimai ar žodinės instrukcijos žmogui suteikia žinių apie tam tikrą veiklą, bet jos jis atlikti nemoka). Kai žmogus ne tik žino, kaip atlikti veiksmus, bet ir moka tai padaryti, veiklos išmokimas pereina į mokėjimo pakopą. Dar aukštesnė veiklos išmokimo pakopa yra motorinės (pavyzdžiui, rašymo, dainavimo, žaidimo, profesinio darbo) ir vidinės, arba protinės (pavyzdžiui, veiklos planavimas, tikrovės stebėjimo, problemų sprendimo, meninės ir mokslinės kūrybos), veiklos įgūdžiai. Pati aukščiausia veiklos išmokimo pakopa vadinama meistriškumu (tobulas veiklos atlikimas tinkamai panaudojant žinias, mokėjimus ir įgūdžius). Meistriškai gali būti atliekama bet kokia sudėtinga veikla (pavyzdžiui, skambinimas fortepijonu, žmonių grupės organizavimas kokiai nors veiklai). Kiekvienos veiklos sėkmę lemia įgimtų (gabumai, talentas, genialumo prielaidos) ir išmokyty savybių deriniai. ...Veikla nebūtų sąmoninga ir tikslinga be įvertinimo, kuris garantuoja grįžtamąją informaciją ir koreguoja tikslo siekimą. Išorinė (fizinė) ir vidinė (psichinė) žmonių veiklos pusės neatskiriamai susijusios.“

Žodis „**pobūdis**“ lietuvių kalbos žodyne aiškinamas kaip „*daikto ar reiškinio skiriamųjų ypatybių visuma, būdinga ypatybė, charakteris; ... prigimtis, būdas*“. Aiškinant minėtus du žodžius „**veikla**“, „**pobūdis**“ gramatiniu, loginiu aiškinimo būdais matome, kad veiklos pobūdis, tai aktyvus, sąmoningas elgesys siekiant tam tikrą užsibrėžto tikslo su grįžtamoju ryšiu.

Tai leidžia daryti išvadą, kad tiek laiduotojo, tiek asmens padariusio teisės pažeidimą vertybinė sistema, požiūris į padarytą nusikalstamą veiklą, sutaptų. Juk nebūtinai, kad laiduotojas ir kaltininkas turėtų tuos pačius pomėgius, dirbtų panašu darbą, kartu gyventų. Tai patvirtina šiuo klausimu besiformuojant teismų praktika, kuri nurodo, kad „*Lietuvos Respublikos BK 40 straipsnio 1 ir 3 dalyse nustatytos sąlygos nereikalauja, kad laiduotojas turėtų gyventi kartu su kaltininku, jo darbinė veikla turėtų būti panaši į kaltininko. Vien tai, kad tokios aplinkybės nenustatytos, nedraudžia asmenį pripažinti tinkamu laiduotoju*“ (Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164-895/2018).

Sprendžiant dėl laiduotojo tinkamumo tapti nauju baudžiamojo proceso dalyviu, „*turi būti išsiaiškintas jo požiūris į kaltininko padarytą nusikalstamą veiklą, taip pat laiduotojas turi nurodyti savo būsimos teigiamos įtakos pobūdį atleidžiamam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-82/2010, 2K-71/2011, 2K-305/2011, 2K-186-942/2018, 2K-96-628/2019). „*Aplinkybės, kad laiduotojas nekritiškai vertina kaltininko elgesį, yra svarbios sprendžiant dėl laiduotojo tinkamumo, jo galimybės atlikti jam, kaip laiduotojui, pavestas pareigas*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-136/2012).

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse neįtvirtinta laiduotojo teisė susipažinti su visa baudžiamosios bylos medžiaga, po to kai jis pateikia prašymą tapti nauju proceso dalyviu, atitinka įstatymo keliamus reikalavimus.

Kokiomis asmeninėmis ir charakterio savybėmis turi disponuoti laiduotojas, pretenduojantis į nacionalinio įstatymo leidėjo įtvirtinta standartą „**teismo vertas pasitikėjimo asmuo**“, kuris galėtų daryti apčiuopiamą įtaką kito asmens, pažeidusio teisės normas elgesenai, ją pakoreguoti, nukreipti teisės pažeidėjo sąmonę, elgseną link visuotinai priimtų vertybių gerbimo ir priimtų elgesio taisyklių laikymosi. Kaip laiduotojo asmeninės ir charakterio savybės buvo įvertintos Lietuvos teismų praktikoje?

Sprendžiamas aukščiau iškeltus uždavinius, tyrimo autorius, pasirinkęs raktinius žodžius paieškai „**teismo vertas pasitikėjimo asmuo**“, išanalizavo teisės portale „INFOLEX“ esančius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kaip nacionalinių teismų praktikos formuotojo priimtus procesinius sprendimus bei žemesnės pakopos teismų sprendimus. Išanalizavęs nutartis autorius susistemino gautą informaciją ir nustatė, kad pripažįstant asmenį, vertu teismo pasitikėjimo ir galinčiu būti laiduotoju, atsižvelgiama į galimo laiduotojo:

- asmenines savybes;
- veiklos pobūdį ir realią galimybę daryti teigiamą įtaką kaltininkui;
- laiduotojo pateikiama charakteristiką iš darbovietės;
- teistumo duomenis apie laiduotoją;
- duomenis iš administracinių nusižengimų registro apie laiduotoją;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-628/2019 konstatuota, kad „*laiduotojo administracinis baustumas nėra absoliuti aplinkybė, paneigianti LR BK 40 straipsnio taikymo galimybes – kiekvienu atveju vertintina padarytų administracinių nusižengimų esmė. Kita vertus, kaltininko padarytos veikos ir laiduotojo ankstesnių administracinių nusižengimų pobūdis gali parodyti, kad pasirinktas asmuo yra netinkamas būti laiduotoju.*“

„*Sprendžiant dėl laiduotojo atitikties LR BK 40 straipsnio 1 ir 3 dalyse nurodytiems reikalavimams, turi būti apibrėžta, kokį realų auklėjamąjį poveikį gali padaryti laiduotojas, be kita ko, atsižvelgiant į kaltininko veiklą, jo padarytos nusikalstamos veikos ypatumus, kaltininko ir laiduotojo tarpusavio santykius ir pan.*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-255/2014, 2K-132-699/2017, 2K-186-942/2018). „*Sprendžiant, ar laiduotojas galės daryti teigiamą įtaką nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, vertintinas ir laiduotojo materialaus priklausomumo nuo kaltininko faktas. Šiuo aspektu kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67-942/2019 atkreiptas dėmesys į tai, kad materialinis sugyventinės priklausomumas nuo kaltininko gali neleisti prieštarauti jo priimtiems sprendimams. Galimybę daryti teigiamą įtaką paprastai paneigia tai, kad laiduotojas ir kaltininkas nėra saistomi tvirtais asmeniniais ryšiais, susitinka retai, bendrauja nereguliariai, jų nesieja glaudūs santykiai*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134-1073/2018).

Autorius taip pat pateikia žemiau tuos teismų praktikos pavyzdžius, kuomet byloje nenustatytos realios laiduotojo galimybės daryti teigiamą įtaką atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui. Pvz., „*nustatyta, kad dėl amžiaus, einamų pareigų ir kitų bylose nustatytų aplinkybių kaltininko sūnus objektyviai nėra pajėgus imtis priemonių įtakai savo tėvui daryti ir būti jam autoritetas*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-942/2018). „*Nustatyta, kad laiduotojas nekritiškai vertina kaltininko elgesį – tai yra svarbios aplinkybės, sprendžiant dėl laiduotojo tinkamumo, jo galimybės atlikti jam, kaip laiduotojui, pavestas pareigas*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-136/2012).

Vienas iš instrumentų, vertinant ar asmuo, pateikęs prašymą būti laiduotoju, atitinka suformuluotą įstatymo leidėjo standartą „**būti teismo pasitikėjimo vertu asmeniu**“ yra tyrimo veiksmas – apklausa. Šis duomenų rinkimo įrankis į teismo verto pasitikėjimo asmens statusą predentuojantį fizinį asmenį yra atliekamas ikiteisminio tyrimo stadijoje – ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno, o bylą perdavus teismui nagrinėjimui – teismo (teisėjo). Apklausos turinys susijęs su laiduotoją charakterizuojančiais duomenimis, jų analizę bei ryšių su kaltininku kokybės, intensyvumo, nepertraukiamumo nustatymu. Pvz., teismas konstatavo, kad „*K. V. tik formaliai atitinka BK 40 straipsnio 3 dalyje nustatytus reikalavimus, keliamus laiduotojo asmenybei. Nes byloje nustatytos kitos svarbios aplinkybės patvirtina, kad ji nėra kasatoriui autoritetą turintis asmuo (anksčiau jau buvo nukentėjusi nuo sutuoktinio smurtinio elgesio ir dėl to net buvo pradėtas baudžiamasis procesas; nagrinėjamo įvykio metu buvo*

susipykusi su savo sutuoktiniu, dėl jo elgesio nenorėjo jo matyti ir bijojo būti savo namuose, kuriuose nebuvo 3–4 paras), ir neleidžia spręsti apie jos tinkamumą būti laiduotoja, t. y. gebėjimą kontroliuoti savo sutuoktinio elgesį, daryti jam teigiamą įtaką, pasiryžimą prisiimti atsakomybę sau dėl laidavimo, garantuoti, kad jis daugiau įstatymų nepažeis. Šiuo aspektu pažymėtinos ir kitos svarbios aplinkybės, turinčios įtaką teismo vidinio įsitikinimo ir pasitikėjimo asmeniu, kaip laiduotoju, susiformavimui, yra tai, kad pirmosios instancijos teisme K. V., siekdama palengvinti kasatoriaus teisinę padėtį, teismą klaidino, davė neteisingus parodymus ir nenurodė, kaip ji ruošiasi daryti teigiamą įtaką savo sutuoktinio elgesiui ir jį kontroliuoti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-699/2017).

Kauno apygardos teismo nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-248-813/2023 nurodoma, kad *„teismų praktikoje sprendžiant, ar yra pagrindas manyti, kad asmuo laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų, atsižvelgiama į duomenis, leidžiančius daryti išvadą apie atsitiktinį padarytos veikos pobūdį ar, priešingai, polinkį nusikalsti ar kitaip pažeisti įstatymus. Taip pat vertintinos aplinkybės, apibūdinančios kaltininko asmenybę, jo požiūrį į padarytą veiką, elgesį praeityje ir pan.“* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-221-693/2017, 2K-176-303/2018, 2K-145-895/2018, 2K-274-693/2018). *„Vienai ar kitai išvadai, be kita ko, gali turėti įtakos ankstesni (išnykę) kaltininko teistumai ir veikų, už kurias jis anksčiau buvo nuteistas, pobūdis, taip pat informacija apie anksčiau padarytus administracinius nusižengimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-108/2011, 2K-67-511/2017, 2K-221-693/2017, 2K-100-648/2019, 2K-114-628/2019, 2K-250-976/2020). ... Byloje esantis Administracinių nusižengimų registro išrašas apie asmeniui registruotus administracinius nusižengimus (pažeidimus) ir priimtus sprendimus už paskutinius 5 metus patvirtina, kad V. K. nekartą baustas administracine tvarka už Kelių eismo taisyklių pažeidimus. 2021 m. jis baustas už nustatyto greičio viršijimą; naudojimąsi mobilaus ryšio priemone vairuojant automobilį; transporto priemonės neapdraudimą privalomuoju draudimu ir vairavimą transporto priemonės, kuri neapdrausta transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomuoju drausimu; 2020 m. baustas už nustatyto greičio viršijimą; transporto priemonės vairavimą neužsisėgus saugos diržo. 2019 m. ir 2018 m. jis buvo baustas už nustatyto greičio viršijimą. Be to, Varėnos rajono apylinkės teismo 2016 m. gegužės 10 d. baudžiamuoju įsakymu jis buvo nuteistas už BK 227 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo padarymą, t. y., už tai, kad siekdamas išvengti administracinės atsakomybės už važiavimą transporto priemone neužsisėgus saugos diržo, davė kyšį policijos pareigūnams. Iš baudžiamojo įsakymo turinio matyti, kad iki minėto nusikaltimo padarymo jis taip pat ne kartą buvo baustas už įvairių Kelių eismo taisyklių pažeidimų padarymą. Nors šis teistumas, kaip, beje ir dar vienas teistumas (2005 m. spalio 24 d. nuosprendis), yra išnykęs, tačiau pirmosios instancijos teismas, sprenddamas dėl laidavimo instituto taikymo galimybės, pagrįstai tai vertino kaip V. K. charakterizuojančias aplinkybes, rodančias, kad jis yra linkęs nepasisyti teisės aktų reikalavimų asmuo, taip pat nėra pavyzdingas vairuotojas. Atsižvelgus į šias aplinkybes, taip pat aplinkybes, susijusias su aptariamo nusikaltimo padarymo aplinkybėmis, t. y., kad nuteistajam buvo nustatytas 2,11 promilės neblaivumas, automobilis vairuotas darbo dieną, po darbo valandų, kuomet būna intensyvesnis eismas, tuo keliant dar didesnę pavojų tiek savo, tiek kitų eismo dalyvių sveikatai ar net gyvybei, daroma išvada, kad nuteistasis atsainiai vertina įstatymų reikalavimus, jam taikytas atsakomybės formas, nesvarsto ir nevertina galimų tokio savo neteisėto elgesio pasekmių ateityje. Teismo pareiga paskirti tokią bausmę, kuri realiai, o ne formaliai paveiktų asmenį, kad pastarasis ateityje laikytųsi įstatytų ir nedarytų naujų nusikalstamų veikų. Todėl darytina išvada, kad nagrinėjamu atveju yra reali tikimybė, jog*

asmuo ateityje tinkamai nesilaikys įstatymų ir darys naujas nusikalstamas veikas, todėl pirmosios instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad šiuo atveju nėra galimas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą taikymas.“

Tyrimo autorius neaptiko teismų praktikoje, taikant teisės pažeidėjo atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis), apie galimo laiduotojo asmenines savybes, jų išsamesnę analizę psichologiniu aspektu. Viena iš svarbiausių žmogaus asmeninių savybių yra sąžiningumas. Ar gali nesąžiningas asmuo daryti teigiamą įtaką kitam asmeniui, koreguoti jo elgseną link visuotinai priimtinių vertybių. Pvz., ar gali asmuo, kuris vengia mokėti priteistų teismo sprendimu alimentų vaikų išlaikymui, ar asmuo, kuriam priteistos mokėti skolos kreditoriams civilinėje byloje dėl priimtų prievolių nevykdymo atitikti įstatymo leidėjo nustatytam standartui „**teismo vertas pasitikėjimo asmuo?**“ Atsakymas į keliamus klausimus būtų neigiamas – negali. Tai pat sprendžiant apie fizinio asmens asmenines savybes labai svarbus elementas yra charakterio bruožai, kurie sutinkamai su „Psichologijos įvado“ autoriais J. Lape ir G. Naviku „išreiškia žmogaus nuostatas į: 1) kitus žmones, kolektyvus (nuoširdumas, pasitikėjimas, jautrumas, pakantumas arba priešingos savybės); 2) darbą (darbštumas arba tingumas, punctualumas, stropumas, atsakomybė, kūrybiškumas arba jų stoka); 3) daiktus (tvarkingumas, taupumas, nevalyvumas, išlaidumas); 4) patį save (kuklumas, išdidumas, savimeilė, savikritiškumas, godumas, drovumas ir t. t.). Charakterio bruožai sudaro struktūrą. Atskiri bruožai nėra atsitiktiniai – jie tarpusavyje susiję. Pavyzdžiui, drovus žmogus bus kuklus, ramus, nuolankus, paslaugus ir pan. Žinodami vieno žmogaus charakterio bruožus galime numanyti jį turint ir kai kuriuos kitus, kurių jo elgesyje dar nepastebėjome.“ (J. Lapė, G. Navikas, (2003), p. 211). Tai suponuoja išvadą, kad atliekant galimo laiduotojo vertinimą turi būti įtraukiama daugiau instrumentų, o tiksliau informacijos šaltinių, leidžiančių turėti daug išsamesnę vaizdą apie fizinį asmenį pasirengusiu būti laiduotoju. Tokiais šaltiniais galėtų būti duomenys iš skolininkų duomenų bazės, atvirų informacijos šaltinių, medicinos įstaigų apie turimas priklausomybes. Kitas klausimas, ar gali būti laiduotoju asmuo, turintis dar nepasibaigusį teistumą. Vienareikšmiško atsakymo šioje situacijoje negali būti, reikia atsižvelgti į nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, nusikalstamos veikos sunkumą, kaltės formą ir kt. aplinkybes, prieš priimant procesinį sprendimą pripažinti fizinį asmenį atitinkantį įstatymo įtvirtintą standartą „vertas teismo pasitikėjimo asmuo“ arba „nevertas teismo pasitikėjimo asmuo.“ Apklauiamas galimas laiduotojas teisme turėtų būti visada įspėjamas dėl melagingų duomenų pateikimo apie save.

Šio tyrimo autorius trumpai apžvelgęs kriterijus, kurie taikytini pripažįstant asmenį laiduotoju, suteikiant jam teismo verto pasitikėjimo asmens statusą, siūlo praplėsti vertinimo instrumentų, o tiksliau, įtraukiant informaciją iš skolininkų duomenų bazės, atvirųjų informacijos šaltinių, rekomendacinis laiškas skirtas apibūdinti laiduotoją. Tai leistų patobulinti patikros procedūras, leidžiančias teismui (teisėjui) priimti valinį sprendimą, kuriuo konstatuojama, kad laiduotojas, kuriam suteikiamas procesinis statusas baudžiamojoje byloje, atitinka teismo verto pasitikėjimo asmens standartą.

Atlikus anonimiškai nestruktūruotą interviu apie asmens atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą elgsenos pokyčių vertinimą elektroninių ryšio priemonių pagalba šešius respondentus, dirbančius advokatais, prokurorais, ikiteisminio tyrimo pareigūnais, probacijos tarnybos pareigūnais buvo gauti atsakymai, kad jokia institucija, įskaitant probacijos tarnybą, neatlieka atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą asmenų elgsenos korekcijos tarpinių vertinimų. Taigi, tai leidžia teigti, kad grįžtamojo ryšio tarp valstybės institucijų ir teisiškai reikšmingo visuomeninio santykio, atsiradusio taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą dalyvių nėra. Tyrimo autoriaus nuomone, toks grįžtamasis ryšis padėtų pasidalinti gerąją praktiką kaip ir kokiais būdais daryti teigiamą įtaką

teisės pažeidėjams, leistų laiduotojo procesinį statusą įgijusiam fiziniam asmeniui geriau atlikti nelengvą misiją.

Išvados

1. Bendrieji reikalavimai fiziniam asmeniui norinčiam tapti teisinio santykio, šiuo atveju įgyti laiduotojo procesinį statusą baudžiamajame procese: turėti civilinį teisnumą ir veiksnumą, suvokti ir valdyti savo veiksmus, t. y. būti pakaltinamu bei būti pasiekus 18 m. amžiaus, išskyrus atvejį, numatytą įstatyme.
2. Įstatymo leidėjo suformuluotus specialius reikalavimus galimam laiduotojui galima santykinai suskirstyti į dvi grupes: 1) **asmeninės savybės ir galimybė daryti teigiamą poveikį kaltininkui**; 2) **veiklos pobūdis ir galimybė daryti teigiamą poveikį kaltininkui**.
3. Pripažįstant asmenį, vertu teismo pasitikėjimo ir galinčiu būti laiduotoju, teismų praktikoje atsižvelgiama į galimo laiduotojo:
 - asmenines savybes;
 - veiklos pobūdį ir realią galimybę daryti teigiamą įtaką kaltininkui;
 - laiduotojo pateikiama charakteristiką iš darbovietės;
 - teistumo duomenis apie laiduotoją ;
 - duomenis iš administracinių nusižengimų registro apie laiduotoją.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse neįtvirtinta laiduotojo teisė susipažinti su visa bylos medžiaga, po to kai jis pateikia prašymą tapti nauju proceso dalyviu ir atitinka įstatymo jam keliamus reikalavimus kaip teismo vertas pasitikėjimo asmuo.
5. Sąžiningumas kaip viena esminių fizinio asmens asmeninių savybių yra būtinas elementas įstatymo leidėjo suformuluotame standarte „**teismo vertas pasitikėjimo asmuo**“ sprendžiant klausimą dėl fizinio asmens pripažinimo laiduotoju.
6. Atliekant galimo laiduotojo vertinimą siūlytina dar papildomai gauti informacijos iš skolininkų duomenų bazės, atvirųjų informacijos šaltinių, rekomendacinių laiškų prie jau tardiciškai susiformavusių informacijos šaltinių.
7. Grįžtamojo ryšio tarp valstybės institucijų ir teisiškai reikšmingo visuomeninio santykio, atsiradusio taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą dalyvių nėra konstatuota. Toks ryšis padėtų pasidalinti gerąja praktika darant teigiamą įtaką teisės pažeidėjams, leistų laiduotojo procesinį statusą įgijusiam fiziniam asmeniui geriau atlikti pareigas.

Literatūra

1. Akelaitis, G., et la. (2012). Specialybės kalba: gramatika ir logika. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 6-16 psl.
2. Ancelis, P., Bučiūnas, G. ir kt. (2016). Atskirų nusikalstamų veikų tyrimas. Vilnius: Registrų centras.
3. Bagdžius, J. (2022). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.
4. Baranskaitė, A. (2008). Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos. Jurisprudencija, Tomas 113, Nr. 11.
5. Bučiūnas, G., Gruodytė, E., M. Šalčius (2017). Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Registrų centras.
6. Galinaitytė, J. et la (2010). Kriminologija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

7. Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvencija. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848> (Žiūrėta 2023-04-28).
8. Lapė, J., Navikas, G. (2003). *Psichologijos įvadas*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
10. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Prieiga: <https://www.infolex.lt/ta/81200#Xb28654c764c34c48a83648cb840bf5ec> (Žiūrėta 2023-04-19).
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr> (Žiūrėta 2023-05-03).
12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Prieiga: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150 (Žiūrėta 2023-04-03)
13. Lietuvių kalbos žodynas. Pobūdis. Prieiga: <https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Pobudis> (Žiūrėta 2023-05-01).
14. Lietuvių kalbos žinynas. Jungtukas. Prieiga: http://www.saltiniai.info/files/kalba/KJ00/Lietuviu_kalbos_zinynas._Jungtukas.KJ1807.pdf (Žiūrėta 2023-05-02).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-417/2012.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140/2015.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2008.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-239/2008.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-71/2011.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-312/2011.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140/2015.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2015.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2015.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164-895/2018.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67-942/2019.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-71/2011.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305/2011.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-942/2018.

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-628/2019.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-136/2012.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-699/2017.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221-693/2017.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176-303/2018.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250-976/2020.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274-693/2018.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-628/2019.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-417/2012.
41. Kauno apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-248-813/2023.
42. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas.
43. Remarkas, E. M. Prieiga: <https://www.c1.lt/tema/atgaila/> (Žiūrėta 2023-04-09).
44. Prapiestis, D., Prapiestis, J. (2022). J. Humanizmo principas Lietuvos baudžiamojoje politikoje. Kelyje su Konstitucija. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. 268-290 psl. Prieiga: <https://www.zurnalai.vu.lt/open-series/article/view/29807> (Žiūrėta 2023-04-20); <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.13>
45. Pesliakas, V. (2008). Lietuvos baudžiamoji teisė Antroji knyga. p. 374-376.
46. Pobūdis reikšmė. Prieiga: https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Pobudis_ (Žiūrėta 2023-04-25).
47. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga: <https://www.vle.lt/straipsnis/veikla/> (Žiūrėta 2023-05-03)
48. Teismų praktikos taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis) apžvalga. Prieiga: <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/68> (Žiūrėta 2023-05-02).

A PERSON (NOT) WORTHY OF THE COURT'S TRUST

Gediminas BUCIUNAS

Vytautas Magnus University, Mykolas Romeris University

Summary

The purpose of this scientific article is to analyze the criteria by which the court (judge) officially introduces a new participant in the criminal process – a surety. This procedural figure appears at a separate stage of the criminal proceeding, namely, when the issue of releasing a person from criminal liability on bail is decided. In this case, a participant is included in the process, who can play a very

important role in the background of the criminal punishment in the nearest future. The legislator designates such a fragmentary participant in the criminal proceeding as a surety, who must meet the standard of a person worthy of the court's trust. What really lies behind this term, what are the requirements to meet the standard formulated by the legislator for a surety, namely to be a person of trust worthy of the court (judge)? The national legislator only defines the circle of persons who can be a surety, although it does not provide any more detailed criteria on the basis of which it would be possible to be guided in making a voluntary decision both for the prosecutor when the issue of a person's release from criminal liability is doing to debate on bail and for the court (judge) on making the final decision on behalf of the state to release an offender from criminal liability on bail.

The author of this research paper is going to conduct a study on the criteria on the basis of which a new, fragmentary participant appears in a separate stage of the criminal proceeding and who meets the standard formulated by the national lawmaker as "**a person worthy of the trust of the court**". First of all, the author of this paper analyzes the case law on releasing from criminal liability on bail and what kind of criteria was accepted by the court (judge) when decision on granting procedural status to a natural person – a surety was done. The author of this research paper presents proposals for the further development of the criteria on determining whether a person is worthy of the court's trust or not.

Keywords: *Criminal proceedings, criminal punishment, release from criminal liability on bail, a surety, a person worthy of the trust of the court, the criteria.*